

Анатолій ТКАЧЕНКО, д-р філології, проф.

ORCID ID: 0009-0005-1268-1696

e-mail: anatolijtkacenko58@gmail.com

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"І ГОЛОВУ СХОПИВШИ В РУКИ...": РИТУАЛІЗАЦІЯ/ОЛЮДНЕННЯ

Вступ. Дихотомія "ритуалізація/олюднення" століттями супроводжує Тараса Шевченка. Мета статті – дослідити, чим це зумовлено і як впливає, зокрема, на вивчення творчості й постаті нашого генія, як удосконалити засоби та способи такого вивчення за сучасних умов перенасичення інформаційного простору чужими та відверто ворожими наративами.

Методи – загальнонаукові (аналіз–синтез–прогноз), філологічний, історико-літературний, компаративістський, інтермедіальний; застосовано також елементи наукової полеміки, есеїстичного стилю.

Результати. З'ясовано, що ритуалізація та іконізація творчості Т. Шевченка має давню традицію, супроводжуючись і протилежними тенденціями. З одного боку – цілком заслужене обожнення, піднесення на постамент; із другого – щирі прагнення бачити насамперед живу людину, наблизити її до читача; а з третього-четвертого – замасковані під іконоборство намагання будь-що скинути з п'єдесталу, продиктовані як геростратовим комплексом, так і позицією ксенофобії, починаючи від прижиттєвих шовіністичних оцінок і закінчуючи сучасною зненавидю та паплюженням, макабричною інсталяцією чого став прострелений у сократівське чоло пам'ятник у тимчасово окупованому і звільненому містечку Бородянка під Києвом.

Висновки. Ритуалізація й іконізація не тільки Шевченка, а й інших літературних класиків, однозначно не дає бажаних результатів, а паплюження під виглядом деіконізації – тим паче. Необхідно виробляти тонке естетичне чуття, що допомагатиме відрізняти доброзичливу іронію від ксенофобії, оцінювати мистецький доробок авторів за сукупністю різножанрових творів, їх артистизмом. Для

цього в нинішню добу візуалізації варто звертатися не лише до літератури, а й до здобутків споріднених мистецтв.

Ключові слова: українська література, шевченкознавство, рецепція, схоластика, підручники, ритуалізація/олюднення, геростратів комплекс, візуалізація, артистизм.

Вступ

Дихотомія "ритуалізація/олюднення" століттями супроводжує Тараса Шевченка. Мета статті – дослідити, чим це зумовлено і як впливає, зокрема, на вивчення творчості й постаті нашого генія, як удосконалити засоби та способи такого вивчення за сучасних умов перенасичення інформаційного простору чужими та відверто ворожими наративами.

Методи

Загальнонаукові (аналіз–синтез–прогноз), філологічний, історико-літературний, компаративістський, інтермедіальний; застосовано також елементи наукової полеміки, есеїстичного стилю.

Результати

Проблема ритуалізації постаті Шевченка, догматичної схоластики в її осягненні та наступних чи й одночасних спроб оживлення, олюднення, порятунку від забронзовіння і дуже актуальна, і далеко не нова. Згадаймо сатиричне оповідання Осипа Маковей "Як Шевченко шукав роботи": *"Був концерт в честь Шевченка, по концерті – комерс в честь співаків і промовця, а по комерсі всі пішли спати, повні гарних вражень, пива, вина і т. п."*. Далі до головних персонажів дійства приходить сам Тарас, каже, що набридло йому стояти роками на постаменті в кутку і просить дати якусь роботу. І кожен зі спочатку ошелешених персонажів (пан посол Л., пан професор і посол К., засновник ЗНТШ проф. Грушівський) відмовляють йому під різними приводами. *"З тої ночі, як Шевченка отак прийняли у Львові, на його портретах і бюстах у правім кутику уст під вусом явилася легенька глумлива усмішка. Ніхто і не здогадався би, звідки вона взялася, а се йому по концерті так сталося"* (Маковей, 1919).

Цю іронічну, навіть саркастичну ідею підхоплюють і сучасні молоді кінематографісти, створивши за мотивами оповідання однойменну короткометражну кінокомедію зі ще більш увиразненим сатиричним патосом (студія "Віател", режисер Арсеній Бортник) (Як Шевченко., 2014).

Певною мірою перегукується з Осипом Маковеем та зі своїми ровесниками-кінематографістами й Мар'ян Кондратюк, другокурсник (на час написання твору) Навчально-наукового інституту філології (освітня програма "Літературна творчість, українська мова і література та англійська мова"). А твір називається "Сюрреалізм (майже за Елюаром та Бунюелем). «Куди Ше? »" Оскільки книжечка вийшла незначним накладом і одразу стала раритетом, дозволю собі кілька цитат. В оригіналі стислі фрази йдуть короткими рядками, тому для економії місця подаю їх через похилі риски, хоч це й зменшує, на жаль, ефект рубаного тексту.

"Усе відбувається у стінах закладу імені Ше, де проситься одне питання: куди ще Ше? Якраз тривали дні Та Ше. / Ситуація в країні не змінювалась. / Обіцяли весну на сході, але досі... / Щоденно в університеті Ше о 19:00 вимикалося світло. [...] О 15:00 щоденна молитва на Ше. / Ше став богом у цих стінах. / Більшість студенток на парах спіткала аритмія від тих картин з ним... / На картинах Та. / З шапкою – без шапки. / Але з поглядом. / Ті очі, які диктували дівчатам хотіти дітей від Ше. / Була одна дівчинка Текаринка, яка мріяла більше за всіх. / Читала Забужко, крутила бігудята і мріяла про Та. / Вона знала легенду, яка ходила їдальнею більше, ніж аромат котлет. / Легенда: якщо закінчити бакалаврат, пройти магістратуру і осилити аспірантуру то... / У голові утвориться зигота думки і розуму... / Невдовзі ти зустрінеш Ше. / А він, за легендою, деь у потаємній кімнаті. / Та ходить у бібліотеку... після 21-ої. / Тому Текаринка крутила бігудята, читала Забужко і мріяла про магістратуру.

Вчилась там Божена, яка рано закохалась... / Ще й не у Ше. / Вона любила читати. Вміла ділити літературу на різну. Розуміла, що є хороша – є погана. / Божена не любила днів Ше. І не відвідувала молитов йому. [...] / Легенда була правдивою.

Між 28-ою і 69-ою аудиторіями Ше жив. / Удень перепочивав, думав про дівчат. / Уночі тужив за Україною. Шукав вісті. Читав, доки горіли свічки. / До нього навідувались професори. / Рідко таке було. / Але було. / До Ше заходив друг Па Ку. / Вони згадували молоді роки. Ку все розповідав про свій новий роман "Чорна Вада" <...>.

Поки Боженин Він робив домашнє, вона пішла у бібліотеку. [...] 18:57. / Знайшла потрібне. / Читала. / Раптом стало тихо і загасла одна свічка. / Вона не відірвала погляд від читва. / Ше зайшов до бібліотеки. / Підсів прямо до неї. / Звернувся: / – Добридень! / Божена тихо: / – Доброго здоров'я! / І далі читає. / Ше не знав, що сказати. / Він сидів і чекав. / Божена читала аж доки не заболіли очі. / Поклала закладку. / Та запитав: / – А ти не злякалась? / Обізвалась Божена: / – Я ж не лякаюся прийшла. / – Ніщє читаєш? А я теж щоденника писав... / Божена мовчала. / Ше: / – Ти не впізнала? / Божена: / – Най буде так. Вас забагато тут... Як зараз – буквально, так і вдень у цих стінах... (бо постійно тут усі моляться на Ше). / – Розумієш, я хотів бути іншим, просто дати людям поняття добра, а вони з мене зробили... [...] Ше запитав: / – А хочеш я тебе намалюю? / Божена: / – Мій Він (той, хто був ковдрою і подушкою Божени) каже, що у Мунка є картини, ніби змальовані з мене... / – А я був на Майдані... / – ВСІ КОЛИСЬ БУЛИ НА МАЙДАНІ. / – А я був на Майдані як просто людина Божє і ходив між людей Божих!" (Кондратюк, 2017).

Передбачаючи несприйняття такого іронічного тексту привченою до іконопису публікою, автор передмовки, зокрема, писав: *"Тут і сюрреалістична ШЕвіана (майже за Елюаром та Бунюелем) – дотепне святотатство, причому добре у своїй глибині, продиктоване нормальним прагненням зняти культ культу. Чому й пишу оцю передмовку: не поспішайте обурюватися за Та Ше, учитайтесь, вслухайтесь: він тут живий, йому тут непогано, йому непотрібні ритуали – і це зворушує"* (Ткаченко, 2017).

Знаємо тепер, що він був і є не тільки на Майдані, а й на всіх наших "розпуттях велелюдних", у місцях народного болю й розпуки, сили і звияги. Знаємо також про тлумачну та

ідеологічну боротьбу навколо Шевченкової творчості й постаті. Зокрема й про замасковане під іконоборство намагання вивищитися за рахунок генія, такий собі геростратів комплекс. І досі не перестаємо сперечатися, що з цих протилежних засад було рушієм, наприклад, футуристичних негачій М. Семенка, і що, зрештою, після нього лишилося, крім епатажного бі-бо-букання. У світлі вічності, у темряві вселенського мороку, що періодично насувається на Землю. І тримають нас при Слові не його, скажімо, дешеві й какофонічні закиди Вороному та відверте епігонство з розхваленої продукції сусідів¹, а Шевченкові пророцтва: *"Чи буде суд! Чи буде кара! / Царям, царятам на землі? / Чи буде правда меж людьми? / Повинна бути, бо сонце стане / І осквернену землю спалить"* (Шевченко, 2003).

Що ж тоді спонукає нові й нові покоління чи то вибухати черговими протестами проти догматичної канонізації, чи то наступати на ті ж таки граблі геростратового комплексу, носії якого також приречені на забуття, чи то складного поєднання того й того, не кажучи вже про ідеологічну, аж зоологічну ксенофобію? Причин багато, досліджувати їх мають не лише літературознавці, а й психоаналітики, педагоги, соціологи. Про одну з них ідеться в змістовному діалозі укладачки шкільних підручників з української літератури, професорки Навчально-наукового інституту філології Ніни Бернадської та магістранта того ж інституту Антіна Іщука, котрий суміщає навчання з роботою вчителя. Основні думки діалогу: укладачі шкільних програм із літератури забронзовіли у своїй "правильності", нав'язуючи її укладачам підручників та вчителям; варто не гнатися за кількістю пропонованих творів, що провокує дітей на читання скорочених і дуже скорочених переказів текстів чи їх уривків; велич Шевченка навіть студент починає осягати лише на старших філологічних курсах; у літератури є нині дуже серйозний суперник – кіно (Менше творів., 2024).

¹ Наприклад, у вірші, "К другу-стихотворцу" сама назва якого цілковито повторює назву довгого й нудного менторського вірша Пушкіна, М. Семенко не тільки епатажний, а й відверто брутальний. Не кажучи про какофонічні збіги приголосних та кальковані звороти, сам дух твору продиктований отим, що називаю геростратовим комплексом заздрощів.

Тут варто додати й про більш серйозного та підступного суперника – гаджети, які в цілковитій більшості мають переважно неукраїнськомовний зміст (чи то пак – контент), чужий, а часто й ворожий нашій ментальності, національній вдачі, гуманістичним засадам, зате принадно упакований. І на це не зважають відповідні державні установи, громадські спільноти. А тут уже не діють програми, потрібно боротися не голою дидактикою чи заборонами, а заохоченням до виробництва продукту, талановитішого, привабливішого, нашого.

Мушу певною мірою заперечити щодо кіно. Воно має і може бути не так суперником, як побратимом літератури. Наприклад, 12-серійний художньо-документальний фільм "Тарас Шевченко. Заповіт". Це – подвиг творців: кінорежисера Станіслава Клименка, співавторів сценарію Івана Дзюби, Бориса Олійника, Павла Мовчана, грона геніальних акторів – від Богдана Ступки до Тараса Денисенка... Та коли рекомендуєш його для перегляду студентам, – огинаються чи й відверто не хочуть навіть глянути: спрацьовує отой синдром "Куди Ше?..", вірус якого закладено ще в школі... А також фактор часу: серіал триває 680 хвилин, і навіть якщо переглядати з дуже прискореною швидкістю, що тепер теж практикують, то це все одно довго. Тому запропонував бакалаврантам 2018–2019 навчального року переглянути по одній серії й подати в коротких рецензіях переказ основних колізій фільмів, хронометраж найцікавіших чи ключових сцен та епізодів. Так постала спільна "касетна" стаття, покликана, на наш погляд, полегшити і майбутнім глядачам орієнтацію в досить осяжному часопросторі кіноепопеї, і заохотити до перегляду (Ткаченко, 2021). І що цікаво: в усному обговоренні рецензенти майже в один голос вигукували: от якби ж то в школі так подавали Шевченка! А втім, опитування колег показало: вони теж у переважній масі не тільки не дивилися, а взагалі не знають про існування серіалу. І виходить, що літературознавці граються у своїй "пісочниці", кіномитці – у своїй, а духовний простір навколо нас окуповує агресивна й дешева пожива. Чи не спрацьовує та думка, що кіно – суперник літератури? У добу візуалізації?

Українське кіно існує вже понад століття. Але й досі кінодраматургія – різновид драматургії як роду – не сподобилася

бути рівноправною в систематиці літературно-мистецької генології. Окрім, хіба, невеличкого, написаного чверть віку тому й розширеного в третьому виданні підручника розділу "Кіносценарій як межисистемне явище". У всіх виданнях стислий і далеко не повний огляд здобутків і втрат завершується твердженням: **"Не опанувавши вітчизняного кіно- і телепростору, не матимемо найголовнішої незалежності – духовної"** (Ткаченко, 1925, с. 139).

Нині, в часи найбільших випробувань, це стало таким очевидним, що не потребує додаткового обґрунтування. Та все ж маємо й чимало позитивних зрушень. Зокрема, завдяки новим інформаційним технологіям незрівнянно зріс доступ до візуалізованих здобутків української мистецької класики. Це відкриває й перед літературознавцями ширші обрії для розгляду першоджерел у компаративістській та інтермедіальній оптиці. Світ давно рухається до новітнього синкретизму мистецтв, у якому мистецтво слова та його візуалізація мають посідати чільне місце. Живемо в антиноміях: одна – голий ентузіазм і подвижництво; друга – "Чуже бачимо під лісом, а свого не бачимо під носом". Хоч як дивно, але й закономірно: "завдяки" війні ця остання почала зміщуватися з-під лісу в бік носа.

Наприклад, іще 2010-го з'явився кіноальманах "Мудаки. Арабески". Ось уривок із "Маніфесту" його творців:

"Ми фільмуємо ці арабески не на замовлення самовпевнених, але полухливих телебосів чи непевних у своєму минулому і майбутньому державців, та й не з власної примхи, а з нагальної потреби, яку відчували й усвідомили.

Ми переконані, що визначальними – навіть для такого фінансово місткого мистецтва, як кіно – є не гроші, а світогляд, ідеї, талант і воля до творення. Тож свої короткометражні арабески ми знімаємо на цілком безбюджетній основі – без зарплатні, гонорарів і визискування за кінотехніку – як друзі, товариші й колеги, як громадяни. Це виклик покоління і для покоління – робити не окремі фільми, а створити нове українське кіно, – якого досі нема у нашої генерації, нема у країни – для себе і світу.

Ми свідомі взятої на себе місії: вивести на екран, висміяти і вчинити замах на вбивство мудака – передусім у собі, у своєму ближньому, в українському суспільстві" (Мудаки. Арабески, 2010).

Реакції в суспільстві – майже ніякої, а тим часом це був досить сміливий, задерикуватий протест, котрий потонув, як голос волаючого в пустелі. Серед короткометражок одна безпосередньо стосується й нашого фаху (Українська література, 2010). Це анімафільм-колаж, де гортаються сторінки підручника для 8-го класу, написаного трьома авторами, і де портрети Шевченка, Лесі Українки та інших наших класиків школярі порозмальовували чоловічими й жіночими геніталіями. Звуковий супровід – пісня Ніколо Петраша на слова Юрія Рибчинського у виконанні Наталії Бучинської та "співаючого ректора" Михайла Поплавського... Сама по собі пісня зворушлива, але на тлі отих "картинок" постає вбивчий сарказм. А тепер вчитаймося в текст пісні, абстрагуючись від мелодії й виконавців. Приспів: *"Є на світі моя країна, / Де червона цвіте калина. / Гори, ріки і полонина – / Це моя Україна. / Є на світі моя країна, / Найчарівніша, як перлина. / В моїм серці вона єдина. / Це моя Україна"*. Примітивний набір зужитих штампів, а полонина для римин стоїть в однині, на відміну від гір і рік... Але якщо порівняти цей текст із переважною більшістю теперішніх, то він ледь не геніяльний.

І ось на ютуб-каналі виставлено обговорення кіноальманаху "Мудаки. Арабески" з людьми, причетними до його створення. Пряма трансляція того обговорення відбулася ще 14 вересня 2020 року, тобто через 10 років після появи альманаху. А Данило Яневський, котрий свого часу, працюючи на 5-му каналі, прислужився до поширення кальки "тим не менше", що витіснила з інформаційного простору десятків українських зворотів, і котрий тепер, вдаючись раз по раз до сленгу-секонд-генду, розповідає, як він після поразки Майдану виїхав у Чикаго до свого тестя, а тепер, повернувшись і поводячись уже як досвідчений метр, ніяк не може врубатися в контекст, не розуміє суті того чи того епізоду короткометражок і питає, хто ж там мудаки. І зрештою вмудряється епатажно перевернути ідею фільму з ніг на голову,

обізвавши мудаками... творців підручника 1991 року. Бо ж, виявляється, до 2020-го він прочитав уже дещо в Лавріненка, а також стверджує, що Коцюбинський на історії з глухого села, а потім Параджанов і Якутович на фольклорному матеріалі зробили "абсолютно міську (???) історію". А брутальна зневага до ментально чужих Шевченка й Лесі Українки (це виразно постає з міміки та інтонацій), як і до села, що годувало, залишилася ще з його чернівецького дитинства, коли на все місто було дві українські школи, де навчалися якісь відсталі аборигени. І тоді він зненавидів мову, аж поки не дійшло, що нею можна писати й "абсолютно міські" історії.

На жаль, в обговоренні не брав участі Анатолій Лавренішин, автор сценарію й режисер "посібника для мудаків". Наприкінці там апліковано й читацький щоденник, у якому є правильні настанови щодо необхідності зберігати підручник в охайному стані й передавати наступним класам (тоді був гострий дефіцит і паперу, і виробництва), а в графі про зберігання стоять оцінки: на початку року, в кінці року й загальна. Мельниченко – 5, 4, 4; Отрощенко – 4, 4, 4; **Иванов** (саме так) – 3, 2, 2; Лавренішин – 1, 1, 0; Коломойцев – 0, 0, 0. Нині Анатолій Лавренішин – відомий художник-аніматор, на своєму каналі дає поради, зокрема, як знімати анімафільми. А 1991-го йому було 11 років, відповідно на час появи кіноальманаху – 31; і той запис у читацькому щоденнику – чи не самоіронічна містифікація (бо інші щойно названі прізвища теж зазначені в титрах фільму як його творці). Лиш одна з учасниць обговорення, щодо прізвища якої треба здогадуватись, висловила нарешті думку, що не про зневагу до письменників треба говорити, бо й підручники з інших предметів так само розмальовували 8-класники, а про потребу враховувати вікові особливості, зокрема брак тодішньої сексуальної освіти (Роман Скрипін додав, що це була табуована тема), а також про те, що дуже багато залежить від учителя (Мудаки. Арабески, 2020).

Дискусії про підручники постійно зринають у соціальних мережах. Так, навесні 2025-го року розгорілася суперечка про скандальний підручник із новітньої історії України для 8-го класу,

яку висвітлює в порталі "Детектор медіа" Антоніна (Антоніна. Все фігня..., 2025). Суть полеміки: чи варто давати школярам однобокі, позначені новітнім культом вождя оцінки трагічних подій до і після навали агресора.

Певна річ, навряд чи доцільно лишати підлітків сам на сам з інтернетом та його оцінками, а все ж писати підручник по свіжих слідах подій і зробити його носієм об'єктивної істини майже неможливо. Антоніна, вона ж Лена (?) Чичеріна, дає свій журналістський рецепт: *"Ну а щодо підручників, то в мене висновок один. Треба влаштовувати якесь підручникове талант-шоу. Типу "Х-фактора". Виходять автори, представляють підручник. А журі з трьох зіркових спеціалістів кажуть їм "так" чи "ні". Люди в студії захоплено плескають або кричать "у-у-у-у". Або ржуть, бо фрики в таких шоу – частина формату.*

Тільки так ми врятуємо нашу систему освіти" (Антоніна, велике..., 2025).

Лишімо історію історикам, не перестаючи, звичайно, бути її небайдужими учасниками, свідками й читачами. У нас – мистецтво, до якого належить і література. Ось уривок і з моєї полеміки щодо творчості деяких авторів: "Митці теж не ідоли, я, наприклад, іще в дитинстві не сприйняв Малишкової поеми "Прометей", наскрізь штучної, про безглузде "геройство", яке підставило все село, а в школі вчили уривки напам'ять; але є інші його твори, як-от геніяльна пісня "Цвітуть осінні тихі небеса" чи "Пісня про рушник", "Пісня про вчительку", та й вірші воєнного часу, серед них пам'ятається про те, як бійці в окопах сушили онучі... А в Ю. Ілленка, окрім "Мавки", є інші фільми, близькі до геніяльності, наприклад, на понад 20 років заборонена "Криниця для спраглих" (1965) або "Вечір на Івана Купала" (1968), "Смужка нескошених диких квітів" (1979) за повістю "Бригантина" (сценаристи О. Гончар, Ю. Ілленко), а ще автобіографічний тритомовий "роман-хараман" (авторське визначення жанру) "Доповідна апостолові Петру", дуже незвичний, хоч і з мовними помилками; є підручник "Парадигма кіно" і ще чимало чого. Тобто йдеться про те, щоб не судити за якимось одним твором одного жанру чи навіть виду мистецтва".

Висновки

Ритуалізація й іконізація не тільки Шевченка, а й інших класиків української літератури, аж до Забужко й Жадана, однозначно не дає бажаних результатів, а паплюження під виглядом деіконізації – тим паче. Необхідно виробляти тонке естетичне чуття, що допомагатиме відрізнити доброзичливу іронію від ксенофобії, оцінювати мистецький доробок авторів за сукупністю різножанрових творів, їх артистизмом. Для цього в нинішню добу візуалізації варто звертатися не лише до літератури, а й до здобутків споріднених мистецтв (кіно, театр, відео, музика тощо). До давнішого свого власне літературознавчого визначення нині додаю й аж ніяк не зайвий соціологічний, чи хай буде й "народницький" чинник: одна з основних ознак художности (мистецькості, артистизму) – осягнення не лише себе чи Іншого, а й сукупного національного, коли відчуваєшся частиною його аж ніяк не ідеального менталітету, звичаїв, психічних реакцій, вдачі, мови, культури, долі... Саме таким був, є й буде для нас Тарас Шевченко.

Список використаних джерел

- Антоніна (2025). *Велике будівництво виявилось частиною підготовки до повномасштабного вторгнення. Як минули дебати навколо скандального підручника з історії*. <https://antonina.detector.media/srachi-ta-diskusii/post/225593/2025-04-14-velyke-budivnytstvo-vyavilosya-chastynoyu-pidgotovky-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-yak-mynuly-debaty-navkolo-skandalnogo-pidruchnyka-z-istorii/>
- Антоніна (2025). *Все фігня, перепишемо?* <https://antonina.detector.media/srachi-ta-diskusii/post/225589/2025-04-09-vse-fignya-perepysuiemo-my-prochytaly-toy-skandalnyy-pidruchnyk-z-istorii-i-pospilkuvalysya-z-akimom-galimovym/>
- Кондратюк, М. (2017). *Куди Ше?* Євинок.
- Маковей, О. (1919). *Як Шевченко шукав роботи*. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13607>
- Менше творів, більше користі: шкільна програма з літератури (Розмова Н. Бернадської та А. Іуца). (2024). <https://youtu.be/o5Vq3m0izgc>
- Мудакі. Арабески. (2010). Маніфест. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmwVMOFjFH7QwLTjsijRnGleBnczYTX36>
- Мудакі. Арабески. (2020). Кіно про гостру соціальну проблему рагульства. Прямий ефір з режисерами. <https://youtu.be/pP64A5j0axw>
- Ткаченко, А. (2017). *Іроніана від Мар'яна. Кондратюк М. Куди Ше?* Євинок.

Ткаченко, А. (2021). Кіноепопея про Т. Шевченка в освітньому процесі (У співавторстві). *Шевченкознавчі студії*. Вип. 1 (24).

Ткаченко, А. (2025). Мистецтво слова : Основи літературознавства. Ліра-К. *Українська література: посібник для мудаків* (2010). <https://youtu.be/0LyWFDf2Y50>

Шевченко, Т. (2003). *Зібрання творів. У 6 т. Т. 2*. Наукова думка.

Як Шевченко шукав роботи (2014). <https://youtu.be/Qyj1vJm7u5khttps://youtu.be/Qyj1vJm7u5k>

References

Antonina, (2025). *The massive construction turned out to be part of preparations for a full-scale invasion. As past debates surrounding a controversial history textbook*. <https://antonina.detector.media/srachi-ta-dyskusii/post/225593/2025-04-14-velyke-budivnytstvo-vyavylosya-chastynoyu-pidgotovky-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-yak-mynuly-debaty-navkolo-skandalnogo-pidruchnyaka-z-istorii/> [in Ukrainian].

Antonina, (2025). *It's all bullshit, are we rewriting it?* <https://antonina.detector.media/srachi-ta-dyskusii/post/225589/2025-04-09-vse-fignya-perepysuiemo-my-prochytaly-toy-skandalnyy-pidruchnik-z-istorii-i-pospilkualysya-z-akimom-galimovym/> [in Ukrainian].

Kondratyuk, M. (2017). *Where is She?* Yevynok [in Ukrainian].

Makovey, O. (1919). *How Shevchenko looked for work*. <https://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=13607> [in Ukrainian].

Fewer works, more benefits: a school curriculum in literature (Conversation between N. Bernadska and A. Ischuk). (2024). <https://youtu.be/o5Vq3m0izgc> [in Ukrainian].

Assholes. Arabesques. (2010). *Manifesto*. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLmwVMOjFH7QwLTjsijRnGlcBnczYTX36> [in Ukrainian].

Assholes. Arabesques. (2020). *A film about the acute social problem of debauchery. Live broadcast with the directors*. <https://youtu.be/pP64A5j0axw> [in Ukrainian].

Tkachenko, A. (2017). *Irony from Maryan. Kondratyuk M. Where is She?* Yevynok [in Ukrainian].

Tkachenko, A. (2021). A film epic about T. Shevchenko in the educational process (Co-authored). *Shevchenko Studies*, 1 (24) [in Ukrainian].

Tkachenko, A. (2025). *The Art of the Word: Fundamentals of Literary Studies*. Lira-K [in Ukrainian].

Ukrainian Literature: A Guide for Assholes (2010). <https://youtu.be/0LyWFDf2Y50> [in Ukrainian].

Shevchenko, T. (2003). *Collected Works. In 6 vols. Vol. 2*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Як Шевченко шукав роботи (2014). <https://youtu.be/Qyj1vJm7u5khttps://youtu.be/Qyj1vJm7u5k> [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 07.05.25

Прорецензовано / Revised: 02.10.25

Схвалено до друку / Accepted: 03.11.25

**"...AND HOLDING HIS HEAD IN HIS HANDS...":
RITUALIZATION/HUMANIZATION**

Background. *Taras Shevchenko and his creativity has been accompanied by the dichotomy "ritualization/humanization" for centuries. The article aims at exploring the reasons behind this phenomenon and its impact, particularly on the study of the works and personality of our national genius, as well as at determining how to improve the means and methods of such study under current conditions of information space oversaturated with foreign and overtly hostile narratives.*

Methods. *General scientific (analysis–synthesis–forecast), specifically philological, historical-literary, comparative, and intermedial as well as elements of scholarly polemics and essayistic style are employed in this work.*

Results. *The ritualization and iconization of Taras Shevchenko's legacy have a long-standing tradition, although they have also been accompanied by opposing tendencies. On the one hand, there is deification and elevation onto a pedestal; on the other hand, there is a desire to see a real person, to bring him/her closer to the reader's heart; there is also a third, and even a fourth dimension – attempts, often disguised as iconoclasm to throw him off the pedestal at any cost. These are driven by either Herostratic complex or an antagonistic stance rooted in a form of zoological xenophobia, ranging from chauvinistic assessments during Shevchenko's lifetime to outright desecration. A macabre manifestation of the latter was the defaced monument to Taras Shevchenko in Borodianka, a town near Kyiv, where occupying forces had shot through the Socratic brow of his statue, a brutal act carried out during the temporary occupation and later liberation of the city. The article examines Osyp Makovey's satirical story "How Shevchenko Was Looking for a Job", the eponymous short film by emerging filmmakers (directed by A. Bortnyk), Mykhailo Kondratiuk's ironic story "Where to Shev?" as well as Mykola Semenکو's categorical rejection of Shevchenko and his harsh attacks on Mykola Voronyi. It also presents reflections by fellow scholars on the shortcomings of school literature curricula and the strong competition posed by the cinema. An even more serious competitor is digital devices, which predominantly offer non-Ukrainian content, that is alien, and often hostile to our mentality, national character, and humanistic values, yet attractively packaged. In this case, standard curricula and textbooks prove ineffective. The solution lies not in dry didacticism or prohibitions but in encouraging the creation of content that is more talented, more engaging, and inherently our own.*

As for the cinema, it should not be a rival but rather a companion to literature. A case in point is the twelve-part artistic-documentary film "Taras Shevchenko. Testament". A survey of fellow lecturers revealed that, like their students, they are largely unaware of this series. As a result, literary scholars play in their own

"sandbox", filmmakers in theirs while the spiritual and cultural space around us is increasingly dominated by aggressive and lowbrow entertainment. The world has long been moving toward a new syncretism of the arts, in which the art of the word and its visual representation should hold a prominent place.

The article analyzes the satirical animated film "Ukrainian Literature: A Guide for Jerks" (2010) and its discussion with the directors (2020), as well as heated debates about modern history textbook (2025).

Conclusion. *Iconization of Ukrainian literary classics is unnecessary, while desecration disguised as de-iconization is even worse. Works should be evaluated based on their overall contribution and artistic quality.*

Keywords: *Ukrainian literature, Shevchenko studies, reception, scholasticism, textbooks, ritualization/humanization, Herostratus complex, visualization, artistry.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.